

Standardy zdalnego przeprowadzenia rozprawy¹

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 22 czerwca 2022 r., IV KK 79/22²

„Zakres przedmiotowy zastosowania formy zdalnej do rozprawy nie został wprost określony. *Prima facie* może się wydawać, że w każdej sprawie dopuszczalne jest przeprowadzenie rozprawy w formie zdalnej. Zakres ten ustala się w oparciu o kryterium podmiotowe – a mianowicie w stosunku do stron, o których mowa w art. 374 § 4 k.p.k.³, wymagane jest spełnienie dwóch przesłanek przeprowadzenia rozprawy w formie zdalnej. Pierwsza to przesłanka faktyczna w postaci pozbawienia wolności. Druga przesłanka to zapewnienie udziału tych stron w rozprawie przy użyciu urządzeń technicznych, umożliwiających udział w rozprawie na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku. [...] Jasn[e] jest, że także procedując w trybie zdalnym, należy zapewnić prawidłowe i efektywne korzystanie z prawa do obrony przez oskarżonego. Ustawa nie wprowadza – i nie może wprowadzać – żadnych ograniczeń tego prawa”.

Piotr Rogoziński

Uniwersytet Gdański, Polska
piotr.rogozinski@prawo.ug.edu.pl
ORCID: 0000-0002-4052-2482

<https://doi.org/10.26881/gsp.2024.2.07>

Glosa

Obserwując zmiany wprowadzane do ustaw procesowych, zarówno karnej, jak i cywilnej, w perspektywie kilku ostatnich lat, można w sposób jednoznaczny sformułować pogląd, że zmagają one w kierunku rozwoju i poszerzania możliwości zdalnego

¹ Niniejsza glosa powstała w ramach projektu badawczego „Optymalny model wykorzystania transmisji audiowizualnej w procesie karnym – między efektywnością postępowania a gwarancjami jego uczestników” finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki w ramach konkursu OPUS 20 (nr 2020/39/B/H55/03230).

² LEX nr 3454989.

³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2024 r., poz. 37 ze zm.) (dalej: k.p.k.).

przeprowadzania czynności procesowych, w szczególności posiedzeń i rozpraw. Tendencja ta wynika z dynamicznego rozwoju techniki i postępów informatyzacji społeczeństwa oraz faktu, że zdalne przeprowadzanie czynności procesowych ułatwia i przyspiesza rozpoznawanie spraw, a nadto redukuje koszty postępowań. Zmiany te są daleko bardziej zaawansowane w prawie procesowym cywilnym niż w karnym⁴, jednakże nie zmienia to faktu, iż również w obszarze prawa karnego procesowego postępują i zmierzają do nieustannego poszerzenia zakresu zdalnego prowadzenia czynności, w szczególności przeprowadzania w ten sposób posiedzeń i rozpraw sądowych.

Tendencję tę wypada ocenić pozytywnie, jednak z zastrzeżeniem, że zdalne przeprowadzanie czynności procesowych i w konsekwencji rozpoznawanie spraw karnych musi respektować szereg zasad procesowych obowiązujących w tym postępowaniu, które mają bardziej rygorystyczny lub wyłączny charakter w porównaniu do procesu cywilnego – ze względu na daleko idącą ingerencję prawa karnego w podstawowe dobra chronione prawem, oraz prawo stron do rzetelnego procesu. Oznacza to, że zdalny sposób procedowania musi spełnić wysokie wymagania procesowe realizujące standard procesu karnego, co więcej – gwarancje procesowe uczestników nie powinny być w zdalnym postępowaniu ograniczone względem tradycyjnego sposobu procedowania⁵.

Problematyka związana z przestrzeganiem gwarancji procesowych w toku zdalnego przeprowadzania czynności w postępowaniu coraz częściej staje się przedmiotem wypowiedzi orzecznictwa, co oczywiście wiąże się bezpośrednio z upowszechnianiem się w praktyce takiego sposobu ich przeprowadzania. Głosowane orzeczenie dotyczy zdalnego sposobu przeprowadzenia rozprawy, której dopuszczalność w postępowaniu zwyczajnym (wcześniej możliwość taką wprowadzono jako tzw. rozprawę odmiejscowioną w postępowaniu przyspieszonym) wprowadzono dopiero niedawno w związku ze zmianami wdrożonymi w wyniku pandemii COVID-19⁶. Stąd trudno aktualnie mówić o jednolitym standardzie przeprowadzania na rozprawie czynności w sposób zdalny, tak aby uczynić zadość gwarancjom procesowym stron, a także zrealizować postulaty wynikające z najważniejszych zasad procesowych. Za koniecznością wypracowania tego standardu przez orzecznictwo i doktrynę przemawia również fakt, że regulacje normatywne w tym zakresie są ogólne i nie odnoszą się w zasadzie do technicznej strony przeprowadzanych czynności.

Z powyższych względów warto przyrzeć się wypowiedzi Sądu Najwyższego (dalej: SN), która jest jedną z pierwszych podejmujących próbę określenia i ujednolicenia standardów zdalnego przeprowadzania rozprawy, mających zapewnić ich zgodność z gwarancjami i zasadami procesowymi. W głosowanym postanowieniu SN

⁴ Por. J. Gołaczyński, *Informatyzacja postępowania cywilnego. Od odrębności do modelu podstawowego*, GSP 2022, nr 5, s. 145 i nn.

⁵ Por. również A. Lach, *Udział oskarżonego w czynnościach procesowych w drodze videokonferencji*, Prok. i Pr. 2009, nr 9, s. 30–33.

⁶ Ustawa z dnia 19 czerwca 2020 r. o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzenie układu w związku z wystąpieniem COVID-19 (tekst jedn.: Dz. U. z 2022 r., poz. 2141).

sformułował następujące ogólne tezy. Po pierwsze, ustawa nie wyłącza z góry żadnych kategorii spraw, w których – przy spełnieniu ustawowych przesłanek – nie można by było przeprowadzić rozprawy w formie zdalnej. Po drugie, warunkiem przeprowadzenia rozprawy w formie zdalnej jest zapewnienie oskarżonemu prawidłowego i efektywnego korzystania z prawa do obrony, przy czym ustawa nie wprowadza i nie może wprowadzać żadnych ograniczeń tego prawa.

Powyższa konstatacja jest niewątpliwie trafna, wymaga jednak doprecyzowań i uściśleń. Choć Sąd Najwyższy obszernie wypowiedział się odnośnie do zarzutów przedstawionych w kasacji, nie oznacza to, by uczynił to w sposób wyczerpujący. Chodzi o określenie warunków, które muszą być spełnione, aby przeprowadzenie rozprawy w formie zdalnej zapewniało realizację gwarancji i zasad procesowych, a w szczególności oskarżonemu prawidłowego i efektywnego korzystania z prawa do obrony. W zarzutach kasacyjnych odwołano się bowiem do niemożności zapewnienia oskarżonemu realizacji zasady obrony i zbyt daleko posuniętego naruszenia zasady bezpośredniości. Nie jest zatem wystarczająca konstatacja, że warunkami przeprowadzenia rozprawy w formie zdalnej jest pozbawienie stron wolności oraz możliwość zapewnienia udziału tych stron w rozprawie przy użyciu urządzeń technicznych, umożliwiających udział w rozprawie na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku. Przecież już w samej treści regulacji kodeksowej odwołano się do realizacji zasady obrony, chociażby kwestii sposobu udziału obrońcy w rozprawie (art. 374 § 6 k.p.k.), jego porozumiewania się z oskarżonym (art. 374 § 7 k.p.k.), konkretnych aspektów zasady bezpośredniości i ustności (art. 374 § 9 k.p.k.) czy też zasady informacji procesowej (art. 16 § 2 k.p.k.), co podniesiono w kasacji⁷. Duża część tych warunków merytorycznych przeprowadzenia czynności musi być spełniona przed podjęciem decyzji w tym przedmiocie (np. zadośćuczynienie prawu do informacji procesowej), nierespektowanie innych w trakcie prowadzenia rozprawy w formie zdalnej (np. umożliwienia kontaktu z obrońcą) prowadzi zaś do uznania tej czynności za wadliwą. Zresztą przeprowadzenie rozprawy w formie zdalnej bez spełnienia wymogu pozbawienia strony wolności także nie musi stanowić, że czynność ta jest bez znaczenia procesowego⁸. Wydaje się zatem, że z punktu widzenia zgodności przeprowadzenia rozprawy w formie zdalnej z prawem procesowym spełnione muszą być zarówno warunki (przesłanki) o charakterze czysto formalnym (pozbawienie strony wolności oraz zaistnienie możliwości technicznych), jak i merytorycznym (możliwość zapewnienia realizacji w ten sposób podstawowych zasad procesowych). Unormowania dotyczące zasad zawarte są *expressis verbis* albo też *implicite* w przepisach procesowych rangi kodeksowej, konstytucyjnej oraz konwencyjnej i też muszą zostać spełnione, by proces

⁷ Inaczej jest w odniesieniu do prokuratora, który składa wiążący sąd wniosek w tym przedmiocie (o ile nie stoją temu na przeszkodzie względy techniczne – art. 374 § 3 k.p.k.). Por. Ł. Brzezowski, *Udział prokuratora w rozprawie i posiedzeniu zdalnym*, Prok. i Pr. 2021, nr 3, s. 37–40.

⁸ Chociażby w wyniku stosowania rozumowania *a fortiori*, że skoro oskarżony pozostający na wolności może w ogóle nie brać udziału w rozprawie, to tym bardziej może – co jest zgodne z szeregiem zasad procesu, np. prawdy materialnej, kontradiktoryjności, obrony – brać w niej udział w formie zdalnej, nawet jeżeli nie zaistnieje przesłanka pozbawienia wolności.

karny był rzetelny, a przy tym zgodny z prawem. Należy jednak podkreślić, że przesłanki o charakterze czysto formalnym mają odrębny charakter⁹. Istotne jest, że obydwa te rodzaje warunków były przedmiotem zarzutu kasacyjnego.

Oczywiście można i należy mówić o ściśle formalnych przesłankach zdalnego prowadzenia rozprawy, jakimi są pozbawienie strony wolności oraz możliwości techniczne takiego sposobu przeprowadzenia rozprawy, oraz o merytorycznych warunkach przeprowadzenia tej czynności, w postaci zapewnienia realizacji zasad i gwarancji procesowych. Jednakże z punktu widzenia zakresu zarzutów kasacyjnych w glosowanym postanowieniu, jak i rzeczywistych konsekwencji procesowych naruszenia tych przesłanek i warunków, które nie prowadzą do nieskuteczności takiego sposobu przeprowadzenia rozprawy, ich wyodrębnianie w toku analizy nie wydaje się dostatecznie uzasadnione.

Zadaniem niniejszej glosy jest uzupełnienie i poszerzenie zaprezentowanej w uzasadnieniu postanowienia Sądu Najwyższego argumentacji, również w zakresie wykraczającym poza obszar kognicji sądu kasacyjnego, tak aby podjąć próbę w miarę pełnego określenia warunków przeprowadzenia rozprawy w formie zdalnej.

Trzeba się zgodzić z tezą, że nie sposób z góry, przy spełnieniu przesłanek kodeksowych, wyłączyć żadnych kategorii spraw, w których nie można by było przeprowadzić rozprawy w formie zdalnej. Trudno sobie bowiem wyobrazić *a priori* rodzaj sprawy karnej toczącej się o określoną kategorię przestępstw, w tym o zbrodnię, w której niemożliwy byłby taki sposób przeprowadzenia rozprawy. Należy to nawet wyrazić w bardziej kategoryczny sposób, niż to ujął Sąd Najwyższy, gdyż sformułowanie „może się wydawać” oznacza w istocie podanie w wątpliwość możliwości prowadzenia rozprawy w każdej sprawie w taki sposób. Nie o to jednak w gruncie rzeczy chodzi, lecz o określenie w miarę uniwersalnych kryteriów, których spełnienie umożliwi przeprowadzenie rozprawy w sposób zdalny zgodnie z zasadami rzetelnego procesu. Oczywiście spełnienie tych kryteriów nie oznacza obowiązku przeprowadzenia rozprawy w taki sposób, stwarza tylko do tego podstawę. Organ procesowy, podejmując decyzję w tym zakresie, powinien wziąć pod uwagę, czy przeprowadzenie rozprawy w sposób zdalny z jednej strony przyczyni się do przyspieszenia i usprawnienia postępowania, z drugiej zaś nie naruszy konkretnych w danym systemie procesowym zasad i gwarancji jego uczestników¹⁰.

Sąd Najwyższy w glosowanym postanowieniu nie miał powodu odnieść się do zgeneralizowanych kryteriów samej fakultatywności podjęcia decyzji o przeprowadzeniu rozprawy w sposób zdalny, jednakże dla uzupełnienia wyводу warto zaproponować stanowisko w tej materii. Wydaje się, że cała rzecz sprowadza się do tego, czy preferować tradycyjny, czy zdalny sposób przeprowadzenia rozprawy. Sam układ przesłanek wynikających wprost z ustawy (pozbawienie wolności i zapewnienie zdalnego udziału

⁹ D. Świecki, *Komentarz do art. 374 [w:] Kodeks postępowania karnego. Komentarz aktualizowany do art. 374 k.p.k.*, red. *idem*, LEX/el. 2023, teza 27.

¹⁰ Por. również uwagi D. Świeckiego w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz aktualizowany...*, teza 26 i 27.

przy użyciu urządzeń technicznych) oraz z niej wyinterpretowanych (w szczególności zapewnienie prawidłowego i efektywnego korzystania z prawa do obrony) powoduje bowiem, że w razie ich spełnienia zachodzą warunki do zdalnego przeprowadzenia rozprawy. Przy stosowaniu regulacji dotyczącej zdalnego sposobu przeprowadzenia rozprawy chodzi zatem o to, czy sposób taki przyczyni się do przyspieszenia i usprawnienia postępowania. Niewątpliwie jako regułę należałoby przyjąć, opierając się na praktycznym znaczeniu tej instytucji, że zdalny sposób przeprowadzenia rozprawy jest czynnikiem przyspieszenia i usprawnienia jej toku. Zdalny sposób przeprowadzenia rozprawy stanowi natomiast odstępstwo od zasady bezpośredniości, która nakazuje zetknięcie się organu procesowego z dowodami bez dodatkowych środków przekazu. Jednakże należy zwrócić uwagę, że sama instytucja zdalnego sposobu przeprowadzania rozprawy ze swej istoty modyfikuje zasadę bezpośredniości w rozumieniu konkretnym i stanowi odstępstwo od bezpośredniości w znaczeniu abstrakcyjnym¹¹. Biorąc zatem pod uwagę *ratio legis* uregulowań dotyczących zdalnego prowadzenia rozprawy, należałoby sformułować założenie, że w razie spełnienia przesłanek zastosowania tej instytucji rozprawę powinno się przeprowadzić w sposób zdalny. Odstępnie od tej reguły może być uzasadnione jedynie względami dotyczącymi wymogu ścisłego zachowania zasady bezpośredniości z powodu konieczności dokonania czynności procesowej (np. oględzin ciała oskarżonego), obserwacji osoby uczestnika postępowania przez sąd podczas dokonywania czynności w celu rozeznania jego zachowań niewerbalnych, możliwości niestandardowych zachowań uczestnika podczas czynności uwarunkowanych nieobecnością na sali rozpraw (np. braku należytej powagi) czy wątpliwości sądu co do jego możliwego stanu zdrowia lub wprawienia się w stan utrudniający przeprowadzenie rozprawy z jego udziałem¹².

¹¹ Całkowicie trafnie podnosi J. Zagrodnik, że nie przekonuje uzasadnienie projektu ustawy wprowadzającej zdalny sposób dokonywania czynności procesowych dotyczące zmiany komentowanego przepisu (art. 374 k.p.k.), w ramach którego z jednej strony akcentuje się względny charakter zasady bezpośredniości, z drugiej zaś daje się wyraz przekonaniu, że ten sposób przeprowadzenia dowodu jest przejawem realizacji zasady bezpośredniości na rozprawie głównej i stanowi alternatywną formę jej urzeczywistnienia, opartą na bezpośrednim przekazie obrazu i dźwięku. Autor zauważa, że rozprawa zdalna, zwłaszcza przeprowadzenie w tym trybie dowodów z osobowych źródeł dowodowych, osłabia zasadę bezpośredniości w aspekcie związanym z gwarancją bezpośredniego zetknięcia się sądu z dowodami, ponieważ przekaz zdalny nie jest w stanie w pełni zastąpić kontaktu bezpośredniego i nie sposób powziąć na jego podstawie wrażeń oraz poczynić obserwacji w związku z zachowaniem osoby przestuchiwanej. Por. J. Zagrodnik, *Komentarz do art. 374 [w:] Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, wyd. 6, Legalis 2023, teza C.11.

¹² Odmienne zapatruje się na kwestie zasady i warunków dopuszczalności zdalnego sposobu przeprowadzania rozprawy J. Zagrodnik. Według tego autora, zarządzenie zdalnego dokonywania czynności procesowych na gruncie przepisu art. 374 k.p.k. powinno być wyraźnie ograniczone, z jednej strony w odniesieniu do spraw o niewielkiej złożoności stanu faktycznego, na podstawie kryterium, zgodnie z którym nie sprzeciwiałby się temu względ na dobro wymiaru sprawiedliwości, z drugiej zaś strony w sprawach złożonych poprzez zawężenie tej możliwości do wyjątkowych, szczególnie uzasadnionych przypadków, w których nie sprzeciwiałby się temu względ na gwarancje procesowe stron toczących spór prawny na rozprawie, a w szczególności względ na zapewnienie oskarżonemu rzeczywistej i efektywnej realizacji prawa do obrony. Ponadto można by rozważyć przyjęcie wyjątkowo takiej możliwości w odniesieniu do sytuacji, w których zachodzi realna obawa np. podjęcia próby

Przechodząc do drugiej części tezy wypowiedzi Sądu Najwyższego zawartej w glosowanym postanowieniu, należy podkreślić, że zamieszczone tam ogólne stwierdzenie, iż warunkiem przeprowadzenia rozprawy w formie zdalnej jest zapewnienie oskarżonemu prawidłowego i efektywnego korzystania z prawa do obrony, a ustawa nie wprowadza i nie może wprowadzać żadnych ograniczeń tego prawa, wymaga jednak uzupełnienia. Chodzi o dążenie do całościowego ujęcia zagadnienia, należy bowiem zdawać sobie sprawę z tego, że zarzuty kasacji odnosiły się jedynie do zasady obrony i zasady bezpośredniości. Tak więc nie może być to jedyny warunek, jeżeli chodzi o zapewnienie gwarancji uczestnikom postępowania. Warunkiem koniecznym przeprowadzenia rozprawy w formie zdalnej, który musi być wyinterpretowany zarówno z ustawy karnej, jak i regulacji konstytucyjnych i konwencyjnych, jest zapewnienie realizacji zasad procesowych (oczywiście z pewnym wyjątkiem co do zasady bezpośredniości, którą wprost modyfikuje przedmiotowa regulacja) oraz gwarancji procesowych uczestników postępowania. W tym kontekście zasada prawa do obrony jest niezwykle istotna, ze względu na swoje fundamentalne znaczenie dla procesu, ale niewystarczająca dla przyjęcia merytorycznej zasadności przeprowadzenia rozprawy w sposób zdalny. Konieczne jest bowiem zapewnienie przestrzegania gwarancji procesowych wszystkich innych stron poza oskarżonym, a także naczelnych zasad procesowych¹³, zwłaszcza zasad kontradyktoryjności, równości stron, swobodnej oceny dowodów, prawdy materialnej i informacji procesowej. Rozprawa prowadzona w sposób zdalny powinna też respektować w pełni zasadę rzetelnego procesu.

Wydaje się, że pozostałe zasady procesowe nie powinny pozostawać w kolizji ze zdalnym sposobem przeprowadzenia rozprawy. Odnosi się to przede wszystkim do zasad: legalizmu, skargowości, jawności, ustności, szybkości i koncentracji procesu, domniemania niewinności, obiektywizmu czy kontroli. Zasady te dotyczą bowiem sposobu i warunków wszczynania postępowania karnego i jego przeprowadzania, pozycji procesowej oskarżonego, stosunku sądu do przedmiotu procesu oraz weryfikacji procesowej jego wyników.

Sąd Najwyższy w przedmiotowej sprawie uznał za niezasadną kasację zarzucającą obrazę przepisów postępowania w postaci naruszenia prawa oskarżonego do obrony w postępowaniu sądowym, przejawiającego się w możliwości czynnego udziału w rozprawie, w tym składania oświadczeń co do przeprowadzonych na rozprawie dowodów, jak i składania wyjaśnień co do istotnych okoliczności faktycznych sprawy, a także wyników przeprowadzonych dowodów. Naruszenie to było związane z brakiem zapewnienia oskarżonemu uczestniczącemu zdalnie w rozprawie odpowiednich warunków technicznych i sprzętu, z uwzględnieniem tego, że jest on osobą cierpiącą na zupełny zanik słuchu ucha prawego i powiększający się niedosłuch ucha lewego,

---

odbicia oskarżonego w razie sprowadzenia go na rozprawę lub innego poważnego zakłócenia przebiegu rozprawy. Por. J. Zagrodnik, *Komentarz do art. 374 [w:] Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka..., teza C.11.

¹³ Katalog zasad procesowych wskazano, posługując się propozycjami sformułowanymi przez M. Cieślaka – por. *idem, Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984, s. 207 i nn.

przez co oskarżony nie słyszał treści oświadczeń swojego obrońcy, nie słyszał przewodniczącego składu orzekającego i nie był w stanie odpowiednio reagować na przebieg rozprawy. Ponadto nie pouczonego oskarżonego o przysługującym mu prawie do złożenia wniosku o przerwę w rozprawie celem nawiązania kontaktu telefonicznego ze swoim obrońcą, jak też nie zapewniono w zakładzie karnym podczas udziału w rozprawie w sposób zdalny obecności referendarza sądowego lub asystenta sędziego, zatrudnionego w sądzie.

Sąd Najwyższy nie stwierdził w niniejszej sprawie obrazu przepisów postępowania jako względnej podstawy kasacyjnej. Zwrócił uwagę w motywach postanowienia, że przede wszystkim oskarżony sam domagał się zdalnego sposobu procedowania, gdyż przed rozprawą złożył stosowny wniosek. Ponadto w świetle treści protokołu rozprawy przebiegała ona prawidłowo, a w jej czasie oskarżony i obrońca w sposób pełny i aktywny mogli korzystać z prawa do obrony. Oskarżony w toku rozprawy nie odniósł się do żadnych okoliczności podnoszonych w kasacji – nie podnosił faktu braku aparatu słuchowego, możliwości składania oświadczeń procesowych czy nieobecności referendarza sądowego w miejscu czynności. W tej sytuacji w ocenie Sądu Najwyższego to właśnie na etapie rozprawy głównej w pierwszej instancji należało te okoliczności sygnalizować. Na etapie kasacyjnym nie ma bowiem żadnej możliwości uznania, że protokół rozprawy głównej nie odzwierciedla prawdziwego jej przebiegu. A skoro w protokole rozprawy nic nie wskazuje na to, by doszło do jakichś uchybień w czasie przesłuchania oskarżonego, to argumenty podnoszone w kasacji nie mogą skutecznie wskazywać na naruszenie prawa procesowego mogące mieć wpływ na treść orzeczenia. W konkluzji Sąd Najwyższy uznał, że nie ma podstaw do przyjęcia, iż oskarżonemu nie zapewniono właściwych warunków do realizacji prawa do obrony w postępowaniu karnym.

Analizując stanowisko SN, warto zwrócić uwagę na dwa aspekty. Po pierwsze, trzeba odnieść się do argumentacji przemawiającej za przyjęciem braku naruszenia zasady prawa do obrony. Po drugie zaś, rozważania te wypadają zwieńczyć próbą odpowiedzi na pytanie, jakie warunki muszą być spełnione, aby przeprowadzenie rozprawy w formie zdalnej zapewniało realizację gwarancji i zasad procesowych.

Nie ulega wątpliwości, że warunkiem skorzystania ze zdalnego sposobu wykonywania czynności procesowych na rozprawie głównej jest rzeczywiste, a nie pozorne zapewnienie oskarżonemu prawa do obrony. Chodzi bowiem o to, aby oskarżonemu stworzono warunki do prowadzenia obrony, tak aby mógł ją realnie podjąć, niezależnie od tego, czy to uczyni, czy też nie¹⁴. Z tego względu nie można uznać nie tylko za decydujący, ale i za mający w tej kwestii merytoryczne znaczenie argument, że oskarżony sam domagał się zdalnego sposobu procedowania. Warunek ten nie jest wymagany przez przepis art. 374 § 4 k.p.k., a więc wniosek taki może co najwyżej oznaczać z formalnego punktu widzenia indyferentną akceptację oskarżonego dla takiego sposobu procedowania. Chodzi o to, że skoro zdalne przeprowadzenie rozprawy stanowi przewidziane prawem ograniczenie zasady bezpośredniości, a jednocześnie taki

¹⁴ Por. również uwagi P. Wilińskiego w: *Polski proces karny*, red. *idem*, Warszawa 2022, s. 348–349.

sposób procedowania nie jest uzależniony od zgody oskarżonego, to o zdalnym przeprowadzeniu rozprawy, uznając, że zostały spełnione merytoryczne warunki w postaci zachowania gwarancji i zasad procesowych, decyduje wyłącznie sąd, niezależnie od stanowiska oskarżonego. Stanowisko oskarżonego co do zdalnego przeprowadzenia rozprawy jest zatem co najwyżej pewną wskazówką dla sądu i w żadnym razie nie ma wiążącego znaczenia. Może być również i tak, że sąd, na wniosek oskarżonego, uznającego, że w jego przekonaniu przysługujące mu prawa nie doznają przez to uszczerbku, zezwoli na zdalne przeprowadzenie rozprawy, lecz przez to naruszy te prawa, rozumiane jako obiektywne warunki dopuszczalności takiego sposobu przeprowadzenia rozprawy. Czynność ta wówczas będzie wadliwa, pomimo uwzględnienia wniosku oskarżonego. Kolejną kwestią jest czas i miejsce zgłoszenia zastrzeżeń co do ewentualnego niezapewnienia oskarżonemu rzeczywistych warunków do prowadzenia obrony. Najbardziej naturalnym i logicznym etapem, na którym powinno to nastąpić, jest właśnie czas podejmowania tych czynności procesowych, a więc etap rozprawy głównej przed sądem pierwszej instancji. Za zbyt daleko idącą należałoby jednak uznać konstatację Sądu Najwyższego, że na etapie kasacyjnym weryfikacja technicznych warunków przeprowadzania czynności nie jest możliwa, jeżeli protokół rozprawy nie wskazuje na to, by doszło do jakichś uchybień w czasie przesłuchania oskarżonego. Przebieg rozprawy głównej może być potwierdzony różnymi dowodami, nie tylko treścią protokołu rozprawy¹⁵. Co najwyżej można mówić o faktycznym domniemaniu, że w razie braku realnych podstaw do dowodowego zakwestionowania treści protokołu rozprawy należy przyjąć, iż protokół odzwierciedla rzeczywisty przebieg rozprawy¹⁶. Chodzi więc o to, by z perspektywy sądu kasacyjnego, w kontekście badania podstawy kasacyjnej w postaci innego rażącego naruszenia prawa, jeżeli mogło ono mieć istotny wpływ na treść orzeczenia, bez przeprowadzania postępowania dowodowego, ocenić, czy są podstawy do przyjęcia, że przebieg rozprawy głównej był w rzeczywistości inny, niż wynika to z jej protokołu. W razie stwierdzenia takiej sytuacji, np. istnienia w aktach sprawy dokumentów wskazujących na uzasadnione wątpliwości co do treści protokołu (wokandy, zapisu rejestracji z przebiegu rozprawy, pisemnych oświadczeń, zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa itd.), dotyczące istotnej okoliczności dla zasadności kasacji, należy przyjąć, że treść protokołu nie odzwierciedla rzeczywistego przebiegu rozprawy. Zobowiązuje to sąd kasacyjny do samodzielnej oceny wartości dowodowej protokołu, a ponieważ nie może on prowadzić postępowania dowodowego również co do tej okoliczności, powinien w razie nieusunięcia tych wątpliwości przyjąć zaistnienie podnoszonej lub podlegającej uwzględnieniu z urzędu podstawy kasacyjnej i – co najmniej, jeżeli nie ma podstaw do wydania orzeczenia co do istoty

¹⁵ Por. postanowienia SN z dnia: 9 marca 2005 r., III KK 173/04, LEX nr 148194; 4 stycznia 2007 r., IV KK 421/06, LEX nr 459641 oraz 28 maja 2008 r., II KK 262/07, LEX nr 435373.

¹⁶ Por. wyrok SN z dnia 9 sierpnia 2002 r., V KKN 380/00, LEX nr 57167 oraz postanowienia SN z dnia: 10 lutego 2004 r., III KK 285/03, OSNwSK 2004, nr 1, poz. 282; 4 stycznia 2007 r., IV KK 421/06, OSNwSK 2007, nr 1, poz. 46; 19 czerwca 2008 r., II KZ 27/08, LEX nr 435327; J. Skorupka, *Komentarz do art. 143 k.p.k.* [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, Warszawa 2017, s. 1217.

sprawy – uchylić wyrok i przekazać sprawę do ponownego rozpoznania¹⁷. Sąd Najwyższy powinien w ramach podniesionego zarzutu dokonać z urzędu weryfikacji rzeczywistego przebiegu rozprawy (nie tylko na podstawie jej protokołu), jeżeli inne dowody wskazują na odmienny jej przebieg niż zapisany w protokole. Zadośćuczynieniu temu obowiązkowi nie stoi na przeszkodzie aktywność stron albo jej brak, w szczególności występowanie na rozprawie obrońcy czy brak wniosku o sprostowanie protokołu rozprawy.

Nie zmienia to jednak faktu, że samo ustalenie przez Sąd Najwyższy, iż prawidłowe i efektywne korzystanie z prawa do obrony przez oskarżonego jest przesłanką zastosowania zdalnego sposobu prowadzenia rozprawy, jest trafne. Zapewnienie korzystania przez oskarżonego z prawa do obrony, choć niezwykle istotne, z oczywistych przyczyn nie może być jednak uznane za jedyny warunek dopuszczalności przeprowadzenia rozprawy w formie zdalnej. W rozpatrywanej przez SN sprawie zarzuty kasacji były związane z kwestią zapewnienia prawa do obrony, więc Sąd Najwyższy ograniczył się do rozpoznania środka zaskarżenia w tym zakresie. Sąd ten nie badał innych warunków zastosowania zdalnego sposobu prowadzenia rozprawy, uznając zapewne, że sąd orzekający nie naruszył standardu prowadzenia rozprawy w taki sposób, by stwierdzić rażąco niesprawiedliwość wyroku skarżonego kasacją¹⁸.

Powstaje wreszcie pytanie o sformułowanie propozycji merytorycznych warunków zastosowania zdalnego sposobu prowadzenia rozprawy. Niewątpliwie warunki te powinny wynikać z przepisów prawa, powinny być w nich zatem wprost zawarte albo możliwe do wyprowadzenia drogą wykładni i wnioskowań prawniczych. Chodzi bowiem o sytuacje, których zaistnienie umożliwia zastosowanie tej instytucji, a zatem *a contrario* ich niezastnienie zastosowanie tej instytucji wyłącza. Wydaje się zatem, że

¹⁷ Przyjmuje się, że zgodnie z istotą postępowania kasacyjnego Sąd Najwyższy nie dokonuje ustaleń faktycznych w sprawie ani nie ocenia materiału dowodowego. W postępowaniu kasacyjnym dokonywana jest bowiem kontrola prawomocnego orzeczenia pod względem prawnym, a nie co do prawidłowości ustaleń faktycznych i oceny dowodów. Tym samym SN nie przeprowadza dowodów mających charakter tzw. dowodów ścisłych. Natomiast nie jest wyłączone w postępowaniu kasacyjnym dowodzenie swobodne w celu sprawdzenia zasadności zarzutów kasacyjnych lub uchybienia podlegającego uwzględnieniu z urzędu (por. R. Kmiecik, *Z problematyki dowodu ścisłego i swobodnego w postępowaniu apelacyjnym i kasacyjnym*, Prok. i Pr. 2003, nr 1, s. 26). Takie dowodzenie miałoby również miejsce w omawianym wypadku.

¹⁸ Sąd Najwyższy nie jest obowiązany do badania z urzędu, czy orzeczenie nie jest rażąco niesprawiedliwe, ponieważ przepis art. 440 k.p.k. nie ma zastosowania w sferze kontroli kasacyjnej – jako podstawa do rozpoznania kasacji poza zakresem zaskarżenia i podniesionymi zarzutami (art. 536 *in fine* k.p.k.). Natomiast odpowiednie stosowanie art. 434 § 2 k.p.k. odnośnie do kierunku zaskarżenia oznacza, że art. 440 k.p.k. stanowi podstawę do przełamania kierunku kasacji na korzyść oskarżonego. Nie znaczy to jednak, że w trybie kasacji niedopuszczalne jest orzeczenie na korzyść oskarżonego wtedy, gdy SN stwierdzi niewymienione w art. 439 k.p.k. i niepodniesione w kasacji takie rażące naruszenie prawa, z powodu którego zaskarżone orzeczenie jest jawnie sprzeczne z zasadami praworządności i sprawiedliwego procesu karnego. Skoro bowiem kasacja wniesiona na niekorzyść oskarżonego może spowodować orzeczenie także na jego korzyść, to w razie stwierdzenia tego rodzaju rażących naruszeń prawa w pełni uzasadnione jest wykorzystanie argumentu *a minori ad maius* i przyjęcie, że Sąd Najwyższy może orzec na korzyść oskarżonego. Por. wyrok SN z dnia 21 maja 1996 r., III KKN 2/96, OSNKW 1996, z. 9–10, poz. 52.

punktem wyjścia do określenia tych warunków jest instytucja gwarancji karnoprocesowych. Gwarancjami karnoprocesowymi są prawne środki zabezpieczające określone prawa lub interesy w procesie karnym. Środki te są narzędziami gwarancji i stanowią je bądź normy prawne oparte bezpośrednio na przepisie prawa, bądź wyprowadzone z tych przepisów, w szczególności zasady prawne, bądź wreszcie całe instytucje danego systemu prawnego¹⁹. Gwarancje te powinny zaś zapewniać realizację zasady trafnej reakcji karnej, ale tylko w takim zakresie, w jakim realizują ją również gwarancje interesów uczestników procesu²⁰. Oczywiście można wskazać na związek tej instytucji z innymi gwarancjami procesowymi, jak gwarancje dobra wymiaru sprawiedliwości (np. szersza możliwość korzystania z zasady jawności zewnętrznej i wewnętrznej) czy interes społeczny (np. minimalizacja kosztów społecznych i finansowych sprawowania wymiaru sprawiedliwości). Niewątpliwie jednak w tym wypadku takie gwarancje wykraczające poza zakres gwarancji trafnej reakcji karnej i interesów uczestników procesu nie mogą być brane pod uwagę, z tego względu, że nie realizując zasady trafnej reakcji karnej, nie realizują tym samym celu procesu karnego²¹.

Zasada trafnej reakcji karnej jest emanacją zasady sprawiedliwości na gruncie procesu karnego i z tego punktu widzenia należałoby przyjąć, że warunkiem zastosowania zdalnego dokonywania czynności procesowych na rozprawie jest to, by ten sposób procedowania w rezultacie w tym samym stopniu prowadził do prawidłowego rozstrzygnięcia kwestii odpowiedzialności karnej oskarżonego. Realizacji zasady trafnej reakcji karnej – która jest określana w literaturze jako zasada procesowa nadrzędna lub drugiego stopnia²² – służy szereg naczelných zasad procesowych oraz szczególnych regulacji procesowych o niższym stopniu generalizacji, przeważnie wynikających wprost z przepisu prawa²³. Jeżeli chodzi o te ostatnie, to chociażby pobieżne wskazanie ich katalogu nie jest możliwe. Są to bowiem poszczególne normy karnoprocesowe, służące urzeczywistnieniu zasady trafnej reakcji karnej, których zrealizowanie jest niezbędne również w razie zdalnego sposobu dokonywania czynności procesowych. Przykładowo można wskazać przepis art. 395 k.p.k., dotyczący sprowadzenia na rozprawę dowodów rzeczowych celem dokonania ich oględzin. Realizacja tej normy najczęściej wymaga bezpośredniej obecności oskarżonego na rozprawie i w takim wypadku tym samym stoi na przeszkodzie zastosowaniu zdalnego sposobu dokonywania czynności procesowych na rozprawie.

Z kolei zasada trafnej reakcji karnej, jako zasada drugiego stopnia, jest realizowana nie tylko przez stosowanie szczegółowych norm karnoprocesowych, ale również poprzez stosowanie naczelných zasad procesu, które mają na celu przede wszystkim

¹⁹ Por. M. Cieślak, *Polska procedura...*, s. 479.

²⁰ *Ibidem*, s. 483.

²¹ Por. relacje pomiędzy tymi rodzajami gwarancji przedstawione na wykresie przez M. Cieślaka w: *ibidem*.

²² W odniesieniu do hierarchii zasad procesowych por. P. Wiliński [w:] *System prawa karnego procesowego*, t. 3, *Zasady procesu karnego*, cz. 1, red. P. Hofmański, P. Wiliński, Warszawa 2014, s. 165–167.

²³ Co do rozumienia przepisu prawnego i normy prawnej por. M. Cieślak, *Polska procedura...*, s. 149–158.

zapewnienie trafnego orzekania²⁴. Do zasad tych należy zaliczyć zasadę kontrydiktoryjności, swobodnej oceny dowodów, prawdy materialnej i rzetelnego procesu. Jeżeli zastosowanie zdalnego sposobu prowadzenia czynności procesowych na rozprawie miałyby doprowadzić do naruszenia którejkolwiek z tych zasad w znaczeniu konkretnym, wówczas należałoby stwierdzić, że brak jest normatywnych podstaw do jego zastosowania. Przykładowo można by wskazać na zaistnienie w ten sposób trudności w prowadzeniu sporu spowodowanych niemożnością przedstawienia sądowi pism procesowych czy dowodów rzeczowych (zasada kontrydiktoryjności), trudności z oceną wyjaśnień oskarżonego ze względu na niemożność obserwacji jego zachowań niewerbalnych (zasada swobodnej oceny dowodów i zasada prawdy materialnej) czy zastosowanie tego sposobu prowadzenia czynności procesowych przez sąd w celu utrudnienia aktywnego udziału strony w postępowaniu – niezależnie od tego, czy rzeczywiście godzi to w interesy stron (zasada rzetelnego procesu).

Drugim rodzajem gwarancji, które należałoby wziąć pod uwagę przy ocenie zasadności zastosowania zdalnego sposobu prowadzenia rozprawy jako warunku prawnego, są gwarancje interesów uczestników procesu. Chodzi tu nie tylko o gwarancje procesowe oskarżonego, choć z aksjologicznego punktu widzenia, z uwagi na jego sytuację procesową strony biernej, mają one najdonioślejsze znaczenie, lecz również o gwarancje procesowe innych stron, o których mowa w art. 374 § 4 k.p.k. Podobnie jak w wypadku gwarancji zasady trafnej reakcji karnej gwarancje interesów uczestników procesu są realizowane nie tylko przez stosowanie szczegółowych norm karno-procesowych, ale również poprzez stosowanie naczelných zasad procesu, służących zabezpieczeniu tych interesów. I tak np., jeżeli oskarżony jest nieletni lub ubezwłasnowolniony, jego przedstawiciel ustawowy lub osoba, pod której pieczęć oskarżony pozostaje, może zgodnie z art. 76 k.p.k.²⁵ podejmować na jego korzyść wszelkie czynności procesowe. W takiej sytuacji może się okazać, że celowe będzie skoncentrowanie czynności w warunkach bezpośrednio na rozprawie głównej, a dla realizacji uprawnień przewidzianych tym przepisem nie będzie korzystne prowadzenie w sposób zdalny czynności procesowych. Jeżeli zaś chodzi o naczelne zasady procesowe, składające się na gwarancje interesów uczestników procesu, to należy wskazać przede wszystkim na zasady: obrony, równości stron, obiektywizmu i informacji procesowej. Naruszenie *in concreto* którejkolwiek z tych zasad poprzez zastosowanie zdalnego sposobu prowadzenia czynności procesowych na rozprawie również powinno skutkować uznaniem, że brak jest normatywnych podstaw do zastosowania tego sposobu procesowania.

²⁴ Por. *ibidem*, s. 213–214. Krytycznie o wyróżnieniu tej zasady procesowej por. m.in.: S. Kalinowski, *Polski proces karny w zarysie*, Warszawa 1979, s. 53–54; A. Murzynowski, *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1994, s. 107.

²⁵ Należy zaznaczyć, że przepis art. 76 k.p.k. z dnia 15 lutego 2024 r. uległ zmianie i otrzymał brzmienie: „Jeżeli oskarżony nie ukończył 18 lat lub jest ubezwłasnowolniony, jego przedstawiciel ustawowy lub osoba, pod której pieczęć oskarżony pozostaje, może podejmować na jego korzyść wszelkie czynności procesowe, a przede wszystkim wnosić środki zaskarżenia, składać wnioski oraz ustanowić obrońcę”. Por. ustawę z dnia 14 kwietnia 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 818).

Przykładowo może to nastąpić w sytuacji, gdy oskarżony nie będzie miał w toku postępowania należytego kontaktu z obrońcą (zasada obrony), gdy któraś ze stron wskutek zastosowania takiego sposobu prowadzenia czynności nie będzie mogła wyartykułować swojego oświadczenia procesowego na takich samych zasadach jak strona przeciwna, np. w związku z możliwością korzystania z notatek (zasada równości stron), czy też korzystanie ze zdalnego sposobu dokonywania czynności procesowych mogłoby doprowadzić do faworyzowania którejsz ze stron (zasada obiektywizmu).

W konsekwencji należy wskazać, że Sąd Najwyższy w głosowanym postanowieniu zbyt wąsko odniósł się do warunków zastosowania zdalnego sposobu dokonywania czynności procesowych. Warunki zastosowania tego sposobu obejmują bowiem nie tylko przesłanki wynikające wprost z art. 374 § 4 k.p.k., ale również wszystkie te, które można i należy wyprowadzić z przepisów obowiązującego prawa procesowego. Nie można tych drugich sprowadzać jedynie do zachowania standardów wynikających z zasady prawa do obrony. Przesłanki te bowiem stanowi zespół norm, o różnym stopniu ogólności, które służą zapewnieniu przestrzegania gwarancji procesowych trafnej reakcji karnej oraz gwarancji interesów uczestników procesu. W razie niezapewnienia tych gwarancji stosowanie tej instytucji procesowej nie służyłoby realizacji celów procesu, brak jest zatem warunków prawnych do zastosowania art. 374 § 4 k.p.k.

Literatura

- Brzezowski Ł., *Udział prokuratora w rozprawie i posiedzeniu zdalnym*, „Prokuratura i Prawo” 2021, nr 3.
- Cieślak M., *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984.
- Gołaczyński J., *Informatyzacja postępowania cywilnego. Od odrębności do modelu podstawowego*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2022, nr 5.
- Kalinowski S., *Polski proces karny w zarysie*, Warszawa 1979.
- Kmieciak R., *Z problematyki dowodu ścisłego i swobodnego w postępowaniu apelacyjnym i kasacyjnym*, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 1.
- Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, wyd. 6, Legalis 2023.
- Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, Warszawa 2017.
- Kodeks postępowania karnego. Komentarz aktualizowany do art. 374 k.p.k.*, red. D. Świecki, LEX/el. 2023.
- Lach A., *Udział oskarżonego w czynnościach procesowych w drodze videokonferencji*, „Prokuratura i Prawo” 2009, nr 9.
- Murzynowski A., *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1994.
- Polski proces karny*, red. P. Wiliński, Warszawa 2022.
- System prawa karnego procesowego*, t. 3, *Zasady procesu karnego*, cz. 1, red. P. Hofmański, P. Wiliński, Warszawa 2014.

Streszczenie

Piotr Rogoziński

Standardy zdalnego przeprowadzenia rozprawy

Glosa dotyczy wypowiedzi Sądu Najwyższego, w której podjęto jedną z pierwszych prób określenia i ujednoczenia standardów zdalnego przeprowadzania rozprawy, mających zapewnić ich zgodność z gwarancjami i zasadami procesowymi. W głosowanym postanowieniu SN stwierdził po pierwsze, że ustawa nie wyłącza z góry żadnych kategorii spraw, w których – przy spełnieniu ustawowych przesłanek – nie można by było przeprowadzić rozprawy w formie zdalnej. Po drugie zaś, warunkiem przeprowadzenia rozprawy w formie zdalnej jest zapewnienie oskarżonemu prawidłowego i efektywnego korzystania z prawa do obrony, przy czym ustawa nie wprowadza i nie może wprowadzać żadnych ograniczeń tego prawa. W glosie odniesiono się do powyższych tez, uznając je generalnie za trafne, i pogłębiono argumentację przemawiającą za ich przyjęciem. Podjęto również próbę generalnego określenia standardów procesowych prowadzenia rozprawy w sposób zdalny, poprzez nawiązanie do systemu gwarancji procesowych i zasad procesowych.

Słowa kluczowe: rozprawa, czynności procesowe, zasady procesowe, gwarancje procesowe, zdalny.

Summary

Piotr Rogoziński

Standards for the Remote Conduct of a Trial

The commentary concerns the statement of the Supreme Court which is one of the first attempts to define and unify standards for the remote conduct of a trial to ensure their compliance with procedural guarantees and rules. Firstly, the Supreme Court stated that the Act does not exclude a priori any categories of cases in which, if the statutory conditions are met, a hearing could not be conducted remotely. Secondly, the condition for conducting a trial remotely is to ensure the proper and effective exercise of the accused's right of defence, and the Act does not and cannot impose any restrictions on this right. The commentary refers to the above theses, finding them generally accurate, and deepens the argumentation in support of them. An attempt is also made to define the procedural standards for conducting a hearing remotely by reference to the system of procedural guarantees and procedural rules.

Keywords: hearing, procedural steps, procedural rules, procedural guarantees, remote.